

אונקלוס

דברים יא עקב

קלג

תמיד עיני יהוה אלהיך ביה מרשית השנה ועד אחרית שנה: סג והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי

תדירא עיני דני אלהיך ביה מרישא דשתא ועד סופא דשתא: יג והי אם קבלת תקבלון לפקודי די אנא מפקד

רשי

לקט בהיר

דורש, שנאמר (וי"ג י"ח כ"ו) להמטיר על ארץ לה איש"י, אלא כזכור חינו דורש אלא אותה"י ועל ידי אותה דריכה בדורשה דורש את כל הארצות עמה (פס"ג): תמיד עיני ה' אלהיך ביה. לראות מה היא לריכה, ולחדש בה* גזרותיה עתים לעוצה ועתים לרעה וכו' כדאיתא בראש השנה (י"ג): מרשית השנה, מראש השנה נידון מה יהא בסופה (י"ח ה'): (יג) והיה אם שמוע, ויהי מוכז על האמור למעלה למער השמים תשעה מוס"ב (אם שמוע תשמעו ונתתי מטר הרבכם והס לחו ועלך את השמים): והיה אם שמוע תשמעו. אם תשמעו* זיבן"ב (שמוע בחדש (בי"ב מ"ג)), וכן (ה"ג י"ג) אם שכח תשכח אם התהלכת לכבוד סופך תשכח כולה כן שינוי נוסחאות: ע"ה: שמוע

ובין מישור, ויש זרעים שריכים דוקא בקעה ולא הר (ג"א): (יט) שפירושו שהמטיר אפילו על ארץ שאין שם איש ועל מדבר שאין אדם בו: (כ) שהיא עיקר העולם וכולם טפלים לו, לזה בא ההשפעה להעיקר והטפלים נהנים ומקבלים דרך אגב (ג"א): (כא) כלומר ג' דברים אמר הכתוב, שאל"כ מה זה מראשית השנה וגו' הלא אמר תמיד, אלא ודאי הכי פירושה תמיד עיני ה' אלהיך בה לראות מה היא לריכה (ולאו דוקא גשמים שהרי כבר אמר שה' דורש אותה) כמו דבר נחמד על האדם שאינו מסית דעתו ממנו, ואח"כ אמר מראשית השנה פי' הגם שנידון מראשית השנה שהוא ראש השנה על כל השנה כמו שמפרש בדיבור הסמוך, ואחר כל זה מיותר מה שאמר ועד אחרית שנה ונפרט תיבת שנה ולא אמר עד אחריתה, ודאי לומר שאעפ"כ נידון בפרטות בכל יום ויום עד אחרית שנה (נח"י), וזה גם כן

מחמת רוב חמדתה והאבהתה להיות תחת השגחה תמיד, וזה לשון הגמ' ב"ה: עתים לעוצה עתים לרעה (פעמים שהעמים הנחמדים לסוף השנה לעוצה היא להקל עליה מן הפורענות הנגור עליה בראש השנה ופעמים שהיא לרעה לפחות מן הטובה שפסקו לה - רש"י) עתים לעוצה כ"לד הרי שהיו ישראל רשעים גמורים ב"ה ופסקו להם גשמים מועטים לסוף חורו בהן וכו' הקב"ה מורידן בזמן על הארץ הנריכה להן (על השדות על הכרמים ועל הגנות - רש"י) הכל לפי הארץ, עתים לרעה כ"לד, הרי שהיו ישראל נדיקים גמורים ב"ה ופסקו עליהם גשמים מרובים לסוף חורו בהן וכו' הקב"ה מורידן שלא בזמן (לפני הזריעה - רש"י) על הארץ שאינה לריכה להן (ביערות ובמדברות - רש"י) עכ"ל הגמ', וכל זה אזהרה ותוכחה היא, דעו לכם שאם תעשו רצון הבורא ב"ה אין לך טובה הימנה ולהפך חו"ש רעה היא מאוד (רשב"ם - רמב"ן): (כב) כלומר והיה הגשם שאמרתי רק בתנאי השמיעה, ודייק תיבת והיה, שכלל והיה היינו אומרים אם שמוע תשמעו יהיה בעתו ואם לאו יהיה בזמן שיהיה ולאו דוקא בעתו, לזה אמר, "והיה" שאפילו מה שאמרתי למטר השמים תשעה מים יהיה דוקא אם שמוע תשמעו, ואז יהיה ג"כ בעתו, וכן להפך אם לא תשמעו לא תשעה מים למטר השמים אפילו לא תעבדו ע"ז, ומוסיף שאם וסרתם ועבדתם אז גם ואזדחתם מהרה (אלמו): (כג) פי' דורש הכפל, וז"ל רש"י בסוכה: אם אחת שומע

אור החיים

בזמן שישראל גולים ואין הכיונה צתוכס"י אין שמה של מלוכה"י והוא אומרם אם שמוע תשמעו וגו' כאמרס ז"ל (שנה ל"ג) שלא שנה שלמה אלא שנה כל כך לארץ: שמה של מלוכה חבל שאר שמחות עליהם אמר יג. והיה אם שמוע וגו' פירוש והיה לשון שמה והנאי הוא הדבר אם תהיה שמה (קבלה ב') ולשמה מה זה עושה, וקפל לומר שמוע

אור בהיר

בסיפא דקרא, שאמר תמיד עיני ה' וכו' ודרשו ז"ל ב"ה י"ג עתים לעוצה ועתים לרעה, ולמה אמר א"כ "אלקיד", ואפשר לומר שזו הנוחמה בעבור שהוא אלקיד ע"כ דורשו ג"כ לרעה חו"ש, כענין ופושעים יכשלו גם, כלומר ע"י התורה הק' - והרמב"ן הק' פירש ג"כ ריבא דקרא על דרך זה עיי"ש. קיא) פי' בתוך בני ישראל הגם שדרים בארץ, אין זה הארץ אשר ה' דורש אותה. קיב) או

יתכון יומא אלהיון וק' כתוב במגיל (ספרי פסוק כ"ג) סיהיו עליכם פסוק י"ג): לא צביל שיה שחקבל שכרו וסוף הכבוד לבבכם. טז שכתפלה (יג) שכתפלה די אנתה פלו על (שס) שה ליה וגו', וכ הפלתי קעור שינוי נוסחאות: במ ודאי לדרשה, ו אדם סופנה אל ירבו ימיכם וגו השמיעה היא נ לזככם או לעבו השמעו על ז (דניאל ב' כ' נתן חכמה אם שמוע כ לאהבה ו משתלם בעול וגו' בכל לבב שנתכוין במא זה אלא תוס' והקיים, גם ה הוא שמה בלא לומר שמלכד ד

זניג ג"י גאלג - (R) (דזנין תוגג גאלג ג"ג או מכוונן)

2

יִתְכוּן יוֹמָא דִּין לְמַרְחָם יִתְּ יִ אֲהָבֹן וְלִמְפָלַח קְרָמוּהִי בְּכָל אֲלֵהִיכֶם וְלַעֲבָדוּ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־

רש"י

כתיב במגילה* י"ד) אם תעזבני יום יומים אעזבך (ספרי פסוק כ"ג - ויבש סוף ברכות): מצוה אתכם היום. שיהיו עליכם חדשים כאילו שמעתם בו ביום (ספרי פסוק כ"ג): לאהבה את ה'. שלא תאמר הרי אני לומד בשביל שאתה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר (י"י), אלא כל מה שתעשו* עשו מאהבה וסוף הכבוד לז"ל (ספרי - דברים כ"ג): ולעבדו בכל לבבכם. עבודה שהיא לז"ל) או היא תפלה (הענין ב' שהתפלה קרויה עבודה שנאמר (דניאל ו' י"ג) הלהך די אנתה פלח ליה בתדירה, וכי יש פולחן לזבול אלא על (כס) שהיה מתפלל שנאמר (כס י"ה) וכיין פתיחן ליה וגו', וכן בדוד הוה לומר (יהי קמ"ה ב') הכון תפלתו קטורת לפיך (ספרי): אבכל לבבכם ובכל

שינוי נוסחאות - במגילת הסידים - במגילת סתרים - שתעשה עשה

לקט בהיר

בישן מחזר על תלמודך שמעת, תשמע צדק, תחכסס בו להבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים עכ"ל: (כד) מגילה זו אינה נמלא' אגלינו, חבל על דאבדין, ומסיק בספרי (משל) לשיטת שפגעו זה בזה ולא הספיקו לפרוש זה מזה עד שהלך זה מיל וזה מיל נמלאו רחוקים זה מזה שני מילין עכ"ל, וכן הוא בירושלמי סוף ברכות, והנמשל הוא שאם הנשפע רוצה לקבל צד המשפיע כנגדו, אבל אם הופך פניו גם המשפיע הופך עמו ממנו, ועל פי פשוט נזכר לומר שאם בעל אדם מלמודו יום אחד מתמת הצלי הזמן זריך יום אחד עד שצד בחזרה לכלל ישוב הדעת, ועוד יום אחד למלאות התקון א"כ נעזב הוא ב' ימים (במ"ח): (כה) בו ביום שאתה קוראו ואתה לומדו, כלומר בכל יום, שאל"כ וכי היום זה היום, ובספר ד"ד כתב ההכרח שהרי כתיב שמוע תשמעו שפירשנו בו תשמע צדק א"כ מה זה היום ודאי לדרשה, ופירש"י לעיל בפי' שמע (ו' ו') בשם הספרי לא יהיו צעירי כדיתגמא (מלות המלך הנאה במכתב) ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה עכ"ל: (כו) פי' הגם שהכחוש מבטיח לך שכר כאומר ונתתי מעט וגו' למען ירבו ימיכם וגו' אחר תעשו מאהבה שאינו תלוי בדבר וסוף הכבוד לז"ל (מ"ל), ולפי"ז אין האהבה תכלית השמיעה, תכלית השמיעה היא לעבדו בכל לבבכם, אלא שהפסיק שמהיה השמיעה והעבודה באהבה, אבל אין זה פשוט, שהיל"ל לעבדני בכל לבבכם או לעבד את ה' בכל לבבכם (רא"ם): (כז) וכי יש עבודה לז"ל (ספרי), אלא זו תפלה שעיקרה לז"ל, ונקראת עבודה

אור החיים

תשמעו על דרך אומרים ז"ל (ברכות כ"ה). בפסוק (דניאל ב' כ"א) יהי כחמחא לחכימין שאין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, והוא אומר אחר שמוע פירוש שיהיה לכם לב שומע, תשמעו: לאהבה וגו' ולעבדו וגו' ונתתי וגו' פירוש לפי מה שקדם לנו כי שכר מצוה אינו משתלם בעולם הזה הודיע הכתוב שאם יאהבו ה' וגו' בכל לבבם וגו' יזכו גם בעולם הזה, והוא מה שנתכוון במאמר ונתתי תוספת וא"ו להעירך שאין זה אלא תוספת על העיקר שהוא שכר עולם הנצחי והקיים, גם רמז שהגם שהמזונות הוא בכלל דברים

שאינם תלויים בזכות (מו"ק כ"ח): אף על פי כן כשעבדו ה' כמלטרך אין המזל שולט בהם ויאכלו וישבעו גם מעוב הבשמי"י): בכל לבבכם ובכל נפשכם. ולא אמר בכל מאדכם כסדר שאמר צפרשא שמע, לפי שפרשת שמע נאמרה בלשון יחיד ויכול להיות שימלא יחיד שיהיה לו ממונו חביב עליו מנפש"י, אבל כללות הציבור שעמהם מדבר מן הגמגמ שיהיה להם ממונם חביב מנפשם כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, ולזה כשאמר בכל נפשכם מכל שכן בכל מאדכם:

אור בהיר

הוא שמחה באמת. קרי' היל"ל אמן, שזה התחלת הגיירה. ולא לומר לשון עבר ויזכר הוא"ו להפכו. קרי' וע"ז צד הוא"ו, לומר שמתלבד דברים הניקנים בזכות אמן לכם גם הניקנים במזל. קרי' וזריך לומר ליחיד זה שאהוב את ה' גם בכל

נִפְשָׁכֶם: יד וְנָתַתִּי מִטֶּר־אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ
יִוְרָה וּמִלְקוֹשׁ וְאִסְפַּת דְּגַנְךָ וְתִירְשֶׁךָ
וַיִּצְהַרְךָ: טו וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשַׂדֶּךָ

דְּבָכּוֹן וּבְכָרָ נִפְשָׁכּוֹן: יד וְאִתְּנִי
מִטֶּר אֲרָעְכּוֹן בְּעֵדְנָה בְּכִיר
וְלִקִּישׁ וְחִבְנוּשׁ עִבּוּרְךָ וְחִמְרָךָ
וּמִשְׁחָךָ: טו וְאִתְּנִי עֵשְׂבָא בְּחִקְרָךָ

לקט בדיר

רש"י

שנחשב כעבודת הקרבנות, ומביא ראייה מדינאל שהכחוז קראו פלה והיא עבודה בלשון ארמי, ודינאל לא הקריב קרבנות בצבל אלא כיון (חלונותיו) היו פתוחין נגד ירושלים וראו אותו שהתפלל והלשינו עליו, ומשם אין כל כך ראייה שאפשר שרק דרוש קראו כן אלהך דאך עובד לו ישזנך, לזה מביא ראייה מדוד ודוד לבדו לא די שהוא התפלל ובקש מהקב"ה שיכון ויחסד חפלתו כעבודת הקטורת, לזה הביא שניהם (מ"ל): (כח) ר"ל הגם שמצינו שהתורה דיברה לכלל ישראל בלשון יחיד אבל כאן מדאמר דבר זה ב' פעמים ושינה בו מלשון יחיד ללשון רבים ודאי שנאמרה זאת ליחיד וזאת לרבים, והכוונה בזה כי ישנם מלות והם הרוב שמוטל על כל יחיד ויחיד לעצמו כגון מתנות כהונה ולויה ועניים חפלין וכו', וישנם מלות שהם לרבים כגון מעשה הקרבנות בנין בית הנחירה ולהעמיד שופטים וכו', לזה מזהיר ב' מיני אזהרות (ג"א), וזהו אחי שפיר למה השמיט הכתוב כאן ובכל מאדכם, משום שהמדובר מצבור ולא אמלט שיהיה ממונם חביב עליהם מנפשומם, אשר יכול למצוא כן ביחיד (אודו"ח), עוד אפשר שהכוונה לפי דרכינו שהמדובר מעבודה שכלב היא חפלה קא קשיא ליה לרבינו למה לפרוט החפלה לבדה הלא נכללת היא באומרו והאבנה וגו' בכל לבצך ובכל נפשכם, וזהו ודאי ניחא מה שהשמיט ובכל מאדכם, כי מה שייכות ממון לחפלה (ב"ב): (כט) דורש מאומרו מטר ארצכם שפירושו מטר המגיע לארצכם, כלומר לא אמנע את שלכם כי מאן דיהיב חיי יהיב מוני, אלא שהטעם גורם (מ"ל), ולזה תמצא שלא מנה כאן כל אותן הברכות שצפ' בחקתי (ג"א): (ל) הוציא רבינו הכתוב מפשוטו מלומר בעתו כשהעולם צריך למטר, שהלא זאת נכלל באומרו מטר ארצכם שפירושו מטר הנצרך לארצכם (רא"ם), גם אמר הכתוב יורה ומלקוש שפירושו צימן האורך כדלקמן (מ"ל), ועוד אם אינו צומנו קללה היא ולא ברכה (מהרש"ל), והביא הד"א לפי שלא אמר ונתתי מטר ארצכם בלילות מפני שהעת היותר מוכשר היא לילי שבתות, וזאת לבדו לא די שלפעמים היורה והמלקוש באמצע השבוע דוקא, ולזה צפ' בחקתי דלא חביב יורה ומלקוש לא הביא רבינו דרך הראשון (מ"ל), ועיין עוד מענין זה שם ריש פ' בחקתי: (לא) הגם נקרא רביעה, בתענית ו': אמר רבי אבהו מאי לשון רביעה דבר שרובע את הקרקע כדרכי יהודה דאמר רב יהודה מיטרא בעלה דארעא היא שנאמר (ישעי' נ"ה) כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוי את הארץ והולידה (כאדם שמוליד - רש"י) והנמיחה עכ"ל הגמ', ומיבנת יורה מלשון קוה שבע ממים הפוכו של זמאה, על דרך כשכ שמהל שלמה (במ"ח): (לב) פ"י תבואה הטובה והמשועבת כשהקש מלא מן הזרע, חו נעשה בימים האחרונים קודם הקצירה על ידי גשמים: (לג) פירושו כאן החלשים והחולים שאינן מתאווים לזכר וע"י כן מאחרין הזרעם, ולפי"ז יהיה לשון ארמי, לזה מביא הד"א (מ"ל): (לד) שיבליים הרכים נקראו מלילות, ולפי"ז מורכבת מז' מינות מל - קש מלילות קשין, וזה דחוקו (מ"ל): (לה) ר"ל אין פירושו שמה בעצמך תעבוד ומאסוף, שאין זו ברכה, כי בצרכה חביב ועמדו זרים ורעו לאנכם (מ"ל): (לו) ועלה מדין ועמלק וגו' ויחטו עליהם וישחיתו וגו': (לז) להוליך את

נִפְשָׁכֶם. והלא כבר הזכיר (על כך) (י"ה) בכל לבצך ובכל נפשך, אלא אזכרה ליהודי"ם (אזכרה לצבור (כס): (יד) ונתתי מטר ארצכם. עשיחס מה שעליכם חף אני העשה"ם מה שעלי (כס): בעתו. בלילות) שלא יעריהו אחכם, דבר אחר צעחו בלילי שבתות שהכל מלויין בצתיכם (כס"ו - חגיגה כ"ג): יורה. היא רביעה"ם הנופלת לאחר הזריעה שמרובה את הארץ ואת הזרעים (כס"ו - חגיגה י"ג): מלקוש. רביעה היורדת כמוך נקציר (כס"ו) למלאת התבואה בקשיה"ם, ולשון מלקוש דבר המאורה, כדמתרגמינן (ג"א: כ"ג) ויהי העטופים"ם ללצן לקשיא, דבר אחר לכך נקראה מלקוש שיורדת על המלילות"ם ועל הקשין (חגיגה י"ג): ואספת דגנך. אלה האספני אל הבית ולא אויבך"ם כענין שנאמר (ישעי' ס"ג) אם אתן את דגנך וגו' כי מאספיו יאכלוהו, ולא כענין שנאמר (ישעי' נ"ה) ויהי אם זרע ישראל וגו' (כס"ו): (טו) ונתתי עשב בשדך. שלא תלערך (הולכים"ם) במדבריות (כס"ו), דבר אחר שחיהו שינוי ונסחאות - להולכה

לְבַעֲרָךָ
טו אִסְתְּמְרוּ
לְבָכּוֹן וְחִמְרָךָ
עִמְמִיא וְחִמְרָךָ
רְגִזָא דִּי בְּכ
וְלָא יְהִי מִטְו

גוזז תבואתך כ
ואתה מונע י
ואינה פוחתת
הרי זו ברכה
בחוך* המעני
לכם. כיון שה
שלא תצטעו ש
שביעה שנאמר
ולאך ירביון,
לבצך ושכחת כ
כך ועבדתם אני
התורח הולך
לומר* (ג"א) כ
בנחלת ה' לאח
(כך אמר) כיון
קרוב לעבוד
אחרים. (אל
לועק אליו ואי
שינוי ונסחאות - שבתוך
וסרתם וגו', מש
חוסף קללה עמי
פרשם ראה פירש
דבר אחד, משא"י
ספחני נא שהוא
א"י המחכים ואג
אחרים זולתו, אל
נופל עליו אחרים
אלהים המה כי א
להדגיש שאין חב
פשוט שפירושו א
עיי"ש

יִתְקַעוּ לְמַסְעֵיהֶם: וּבַהֲקָהִיל אֶת־
הַקָּהָל תִּתְקַעוּ וְלֹא תִרְיעוּ: וּבְנֵי־
אֹהֶרֶן הַכֹּהֲנִים יִתְקַעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת וְהָיוּ
לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: וְכִי־
תָּבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל־הַצֹּרֶר
הַצֹּרֶר אֶתְכֶם וְהִרְעַתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת
וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם: וּבַיּוֹם
שׁוֹמַחְתֶּם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי
חַדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל
עַלְתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלָמֵיכֶם וְהָיוּ
לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְהוָה

דרומא יבבא יתקעון למסעיהון
ובמכנש ית קהלא תתקעון ולא
תיבבון: ובני אהרן כהנאי
יתקעון בחצוצרתא ויהיו
לקים עלם לדריכון: וארי תעלון
לאנחא קרבא בארעכון על
מעיקי דמעיקין לבון ותיבבון
בחצוצרתא ויעור דוכרניכון
למבא קדם " אלהכון
ותתפרקון מסנאיכון: וביום
חדותכון ובמועדיכון ובירשי
ירחיכון ותתקעון בחצוצרתא
על עלותכון ועל נכסת
קודשיכון ויהיו לבון לדוכרנא
קדם אלהכון אנא " אלהכון:

יא ויהוה
תנינא בן
עננא מעי
יב ונמלו
ממדברא
במדברא
בקדמיתא
דמשה: יד
יהודה בן
חילה נחש
חילא דע
נתנאל בן
דשבטא ו
חלון: ז ו

רשי

לקט בהיר

בספרי (יגס ר"ה ג"ה) מן המקראות היתרים:
(ז) ובהקהיל את הקהל וגו'. לפי שהוא אומר והיו
לך למקרה העדה ולמסע את המהנות" מה מקרא
העדה תוקע צ"י כהנים וצתיהם שנאמר ותקעו
בהן וגו' חף מסע המהנות צתיהם, יכול מה מסע
המהנות תוקע ומריע ותוקע חף מקרא העדה תוקע
ומריע ותוקע" ומעתה אין חילוק בין מקרא העדה
למסע את המהנות ה"ל ובהקהיל את הקהל וגו'
נאמר* שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין
לנשיאים, הרי סימן לנשיא, מקרא העדה צתיהם,
ובל נשיאים צתיהם, זו הו' אין צהם תרועה, ומסע
המהנות צתיהם על ידי תרועה ותקיעה (ספרי):
(ח) ובני אהרן וגו' יתקעו. במקראות
ובמסעות" הללו: (ו) על עלתיכם. בקרבן
לצור"י הכתוב מדבר (ספרי - ערבין י"א): אני ה'
אלהיכם. מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות
ושפרות" שנאמר* ותקעתם הרי שפרות זכרון
הרי זכרונות, אני ה' אלהיכם זו מלכיות וכו' (ספרי):
שינוי נטחאות: למד: תקעו: שנאמר כאו ותקעתם לזכרון אני ה' אלהיכם זו
מלכיות וספרי:

תרועה, ועוד יש יתור בסוף פסוק הסמוך (ו') תרועה
יתקעו למסעיהם, הרי לך תקיעה גם אחר תרועה, סך הכל
תקיעה תרועה תקיעה: (יא) הרי השווה הכתוב צ'
ענינים: (יב) פי' יכול שהשווה הכתוב לגמרי, והחילוק
ביניהם יהיה שאם יסתלק הענין אז בלא החצוצרות למסע
ואם לאו בלא להקהיל (ג"א): (יג) מדאמר הכתוב יתקעו
סחם בלא הכתוב הזה לפרש שהגנים היו התוקעים בפקודת
משה, ולפי"ז דעת רבינו לחלק הכתוב לשנים, כי מה שאמר
אח"כ והיו לכם לחקת עולם לדורותיכם פשוט הוא שאינו
מדבר במקראות ובמסעות שלא היו רק במדבר, אלא מקושר
למטה, שגם לדורות על כל צרה שלא תבא גם צערת הקרבנות
הקרבנות יהיו כהנים תוקעים בחצוצרות (ולא בחצוצרות של
משה שננמו) (בד"א): (יד) קרבן לצור שיש לו זמן קבוע,
אבל בקרבן יחיד בין נדבה בין חובה אין תוקעים, ובערבין
למדו זאת חז"ל מן הכתוב, ופי' יום שמחמסם שבת ושלא
רגלים, מועדיכם ר"ה ויוה"כ: (טו) פסוק זה לאו בראש
השנה קמייירי אלא בכל המועדות, ולא מהבא למדין זכרונות
ושפרות, אלא דכתיב זכרון תרועה בר"ה, זכרון זה זכרונות,
תרועה זה שופרות, אבל מלכיות לא כתיב שם, ולמדין
מהבא דכ' זכרונות ושופרות וכתיב מלכיות בהדיהו, כמו כן
בכל מקום דכתיב זכרונות ושופרות עבדין ג"כ מלכיות (ג"א),
וזה מה שדייק רבינו בלשונו הן מכאן למדנו מלכיות "עם" זכרונות (ב"ב):

(יא) בחדר
חדש חסר
סיון חנו
הצלה (כ"ד)
למסע דגל
פארן. קצ
הנו ממס
שנוסע"י ד
שינוי נטחאות
המדובר רק
כאשר נטעו
(בא"י): י
היא חלק אה
המאזה ומשכ
פארן, וכן ק
עבדין לא ה

יא. בש

צ' ולא ק ה

5

יא והוה בשתא תנתא בירחא
תננא בעשרין לירחא אסתלק
עננא מעלוי משכנא דסהדותא:
יב ונטלו בני ישראל למטלניהון
ממדברא דסיני ושרא עננא
במדברא דפארן: יג ונטלו
בקדמיתא על מימרא דין בירא
דמשה: יד ונטל טקס משרית בני
יהודה בקדמיתא לחיליהון ועל
חילה נחשון בר עמינדב: טו ועל
חילא דשבטא דבני יששכר
נתנאל בר צוער: טז ועל חילא
דשבטא דבני זבולן אליאב בר
הלון: יז ומתפרק משכנא ונטלין

אלהיכם: פ חמישי יא ויהי בשנה השנית
בחדש השני בעשרים בחדש נעלה
הענן מעל משכן העדת: יב ויסעו בני
ישראל למסעיהם ממדבר סיני וישכן
הענן במדבר פארן: יג ויסעו בראשנה
עלפי יהוה ביד משה: יד ויסע דגל
מחנה בני יהודה בראשנה לצבאתם
ועל צבאו נחשון בן עמינדב: טו ועל
צבא משה בני יששכר נתנאל בן
צוער: טז ועל צבא משה בני זבולן
אליאב בן הלון: יז והורד המשכן ונסעו

רש"י

לקח בהיר

(יא) בחדש השני. נמלאת אהב אומר שנים עשר
חדש הסר עשרה ימים עשו צהרצ"ח שהרי צר"ח
סיון חנו שס ולא נסעו עד עשרים צח"ייר לשנה
הצלה (סד"ע פ"ח): (יב) למסעיהם. כמשפט המפורש
למסע דגליהם"י מי ראשון ומי אחרון: במדבר
פארן. קצרות התאווה במדבר פארן היב"ח ושם
חנו ממסע* זה: (ט) והורד המשכן. כיון
שנוסע"י דגל יהודה נכנסו אהרן וצניו ופרקו את
שניו נוטחאות במסע

טז) משום דקשה לרבינו למה לנו לדעת זמן נסיעתם מה
שאין דרך הכתוב להשמיע אם אין בו זכור, אלא שרצה
הכתוב להדגיש ולספר שאחר מתן תורה לא טלטלם הקב"ה
מיד בטורח הדרך אלא ישבו שם כדי להשביע נפשם ולמלאות
כרסם בטורה (ב"ב), ועיין בגור ארי' שהמשיל הדבר לחתן
וכלה שנותנים להם שנה ראשונה ודפח"מ, ודרכו אינו רחוק
מדרכינו אלא שהוא דרך דרוש וסוד: יז) ואין פירושו
כמו למסעיהם שצריך פרשת מסעי שהלמ"ד שם פירושו
אל-מסעיהם, שהמדובר שם מכל מסעות ציח, אבל כאן אין
המדובר רק ממסע אחד לזה פירושו לפי מסעיהם, ואמר הכתוב שנסעו לפי סדר מסעיהם אשר אכתוב לקמן בפרטות, או
כאשר נלטו בפרשת במדבר מי ראשון ומי אחרון (ג"א), ומצינו הרבה שהלמ"ד משמש כן, כגון חנו לדגליהם לפי דגליהם
(בא"י): (יח) פי' אין מקום ששמו מדבר פארן, ובפרשת מסעי שמונה הכתוב כל מסעיהם לא נזכר כלל מדבר פארן, אלא
היא חלק אחד מן המדבר הגדול שנקרא כן ובמדבר הזה יש כמה מקומות, ראשית חנייתם במדבר פארן היה בקצרות
התאוה ומשם נסעו לחרות ומשם לרחמה משם שלחו המרגלים ועדיין במדבר פארן היו דכחיב וישלח אותם משה ממדבר
פארן, וכן קדש שם הימה (חזק), ומה שאמר וישכון הענן במדבר פארן ילא אמר שם פרטי של המקום, אפשר משום
שעדיין לא היה לו שם אלא אחר שהתאוה תאוה קבל שמו קצרות התאוה (בד"א): (ט) לאו דוקא כשצבר נוסע, אלא

אור החיים

יא. בשנה השנית בחדש וגו'. הקדים זכרון להסמיך מאמר נעלה הענן למאמר בעשרים
השנה לזכרון החודש, כדי לחודש, כי כן הוא יופי שיעור הדיבור (א):

אור בהיר

צ) ולא כן הוא בשאר מקומות. (צא) שבו יותר מפורט ומפורש זמן נסיעתם אשר לא כן אם יאמר בשנה השנית נעלה

ויהי
בחדש
השני
בעשרים
בחדש
נעלה
הענן
מעל
משכן
העדת
ויסעו
בני
ישראל
למסעיהם
ממדבר
סיני
וישכן
הענן
במדבר
פארן
ויסעו
בראשנה
עלפי
יהוה
ביד
משה
ויסע
דגל
מחנה
בני
יהודה
בראשנה
לצבאתם
ועל
צבאו
נחשון
בן
עמינדב
ועל
צבא
משה
בני
יששכר
נתנאל
בן
צוער
ועל
צבא
משה
בני
זבולן
אליאב
בן
הלון
והורד
המשכן
ונסעו

ספרי

מדרש הלכה לבמדבר ודברים
מיסודו של התנא רבי שמעון בר יוחאי זי"ע
גרפס ע"פ דפוס ראשון ויניציה ש"ו

ונלוה אליו

פירוש ספרי דבי רב

מאת הארי שבחבורה החכם השלם
במוהר"ר דוד פרדו זצוק"ל
בעמח"ס חסדי דוד לתוספתא ומשביל לדוד עה"ת ועוד

סודר והוגה מחדש בתוספת תקונים. מקורות
ומראי מקומות לתנ"ך, בבלי, ירושלמי, מדרשים ורמב"ם
עם מפתח מפורט בסוף ספר דברים

בעריכת חברי מכון לב שמה

מכון "לב שמה", פעיה"ק ירושלים תובב"א
שנת תש"ז

שאהיה עשיר ובשביל שאקרא רבי ובשביל שאקבל שכר, ת"ל לאהבה את יי' אלהיכם, כל מה שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה. ולעבדו. זה תלמו'. אתה אומ' זה תלמוד, או אינו אלא עבודה ממש, כשהוא אומר (בראשית ב טו) ויקח יי' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, וכי מה עבוד' לשעבר ומה שמירה לשעבר, הא למדת לעבודה זה תלמוד ולשמרה אילו מצוות, וכשם שעבודת מזבח קרויה עבודה, כך תלמוד קרויה עבודה. לדבר אחר, לעובדו זו תפילה, זו תפילה או אינו אלא עבודה, תלמוד לומר בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, וכי יש לך עבודה בלב, הא מה תלמו' לו' ולעבדו בכל לבבכם, זו תפילה. וכן בדוד הוא אומר (תהלים קמא ב) תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב. ואומ' ודניאל כד ידיע די רשים כתבא על לביתיה וכיון פתיחין ליה בעליתיה נגד ירושלם וזימנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי ומודי קדם אלהיא כל קבל דהוה עבידי

פירוש ספרי דבי רב

דנמצא משתמש בכתרה של תורה לצורך הגוף, אלא אפי' בשביל שאקרא ר' ואפי' בשביל שאקבל שכר לעולם הבא, דסד"א הרי הקב"ה אמר כן היום לעשותן ולמחר לקבל שכרן ואין בזה כלום אם כיוון לכך, ת"ל לאהבה דמ"מ אין לעשות אלא מאהבה ולא על מנת לקבל פרס. ולעבדו זה תלמוד כו' או אינו אלא עבודה ממש כשהוא אומר כו', לא הכנתי כלל מ"ש וכי מה עבודה לשעבר כו', וראיתי לרב"ה שכתב וז"ל או אינו אלא עבודה דהיינו קרבנות כשהוא אומר כו' וכי מה עבודה היתה כימי אדם הראשון או מה שמירה הא למדת לעבדה זו תלמוד דז' מצות כו' ולשמרה אלו מצות דהיינו שמירת ז' מצות, וק' לי מאי דתני הכא וכי מה עבודה היתה לשעבר דכב"ר (טו ה) תני לעבדה אלו הקרבנות והכא תני מה עבודה היתה לשעבר ע"כ. ולא היה צריך הרב לההיא דכ"ר דבגמרא נמי א"י (שבת כח ב) שור שהקריב אד"הר כו' הרי שהיתה עבודה, ומיהו י"ל דטפי ניחא ליה להקשות מהמדרש משום דאמור על הפ' דלעבדה גופיה, ועוד דאי מההיא דש"ס י"ל דדוקא אחר שחטא הוצרך להקריב קרבן לכפרה אבל מקמי הכי דילמא לא הוה קרבן, אבל מהמדרש ודאי קשיא. ומיהו י"ל דהך תנא ס"ל כאידך סברא דהתם בכ"ר דלא דריש הכי אלא כי הכא לעבדה לעסוק בד"ת ולשמור מצותיה,

משום דסברי דאה"נ דלא היה צורך לקרבן כלל כל שלא היה חטא, שהרי הקרבן עניינו הוא להעלות העולמות ולהקריבן ואין שייך זה אלא אחר שגרם החטא ירידת העולמות כידוע. ובוה מה מתוק הלשון דקאמר מה עבודה לשעבר כלומר קודם החטא וכ"ש דא"צ לשמירה שהרי לא היה תגבורת לקלי' שיהא צורך לשמירה. ואידך תנא דילמא סבר דאע"ג דלא הוה שייך קרבן חובה קודם החטא מ"מ הוה שייך קרבן נדבה לתוספת עליו. והנך תנאי סברי דכל שלא היה שם חובה אפילו נדבה לא הואי ומה גם שאם לנדבה לא שייך למימר ויניחהו בג"ע לעבדה דמשמע שהוא צווי. ואמנם כילקוט ראיתי דגריס מה שמירה לשעבר אף עבודה לשעבר ולא ידענא לכיון אמרא.

ד"א לעבדו זו תפלה אתה אימר זו תפלה כו'. כצ"ל. והנה בגמרא רפ"ק דתענית (ב א) מפרש לה כהך ד"א.

ואע"ג דמייתי ראייה מדוד הוצרך לאתויי מדניאל נמי משום דמקרא דדוד לא שמעי' אלא שהוקש' לקטורת אבל לא לעבודת קרבן. ומקרא קמא דדניאל מפ' ליה הכי (דניאל ו יא) וזמנין תלתא כו' ומצלא (ומורי) [ומודא] קדם אלהיה כל קבל די (הוה) [הוא] עבד (מקדמת דנא) [מן קדמת דנא], דהול"ל כל קבל די הוה מצלי כו' מאי עביד, אלא ה"ק דהשתא שהיה אחר החרבן הוה מצלי תלתא

כ

הרב המרשיט שנטוניו בעבודתו שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם וגו' ואומר ולעבדו בכל לבבכם אמר ו"ל ואע"פ שמורה זו מן המצוות הכלולה כלומר שאין מנוח כמו שבארנו בעיקר הרשיעי יש בו גם כן פרט והוא מצוה המצוה ולשון ספרי ולעבדו זו מצוה ובמנחתו של ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מנין לעיקר

מצוה ה נראה לי שהנכון דכרי הרב שהמפלה היא מן המורה כאשר הביא מההיא דספרי ומה שאמר הרמב"ן (וא) כי מה שהקלו בה במקומות רבים נראה שהיא דרבנן, אני אומר שכל מקום שהזכירו חפלה דרבנן רגועים הוא על נוסח המפלה שחקנו לו אחד יכול להפסל כפי דעתו בנקשת זכריו ולשפוך שיחו לפני ה' בדרך שיטע עניויו והם חקנו לנו נוסח הזה מ"ח נרכות. ואם כן ידק מה שכח הרב

מצוה ה הוא שצונו לעבדו, וכבר נכפל זה הצווי פעמים באמרו ועבדתם את ה' אלהיכם,

ואמר אותו העבודו. ואע"פ שזה הצווי הוא גם כן מהצווים הכוללים כמו שביארנו בשורש ד', הנה יש בו יהוד אחר שהוא צווי לתפלה. ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה. ואמרו גם כן ולעבדו זו תלמוד, ובמנחתו

מחזור הגדול שחייב אדם מן המורה להפסל בכל יום אבל שאין מנין התפלות ולא משנה התפלות מן המורה, פירוש משנה נוסח ע"כ. וגם מה שאמרו בסקס התפלל שאלו חזרו ומתפללו זהו נוסח

הוא להפסל חפלה אחרת כפי דעתו. (ב) ומה שהמנה ע"כ על דברי הרב שכח מחזורו הגדול כי זמני התפלה אין מן המורה ואמר ש"כ שאין חייב מן המורה להפסל בכל יום ומתי יהיה החיוב, ו"ל שלא השגיח על דברי הרב שהרי הוא כח צביונו מצוה עשה להפסל בכל יום וכ"י הרי שהמורה בכל יום, ואם כחך אחר כך שזמני התפלה אינם מן המורה פירוש שאין זמנה קצוה באילו שעה מן היום יתפלל כי מן המורה הרשות נדו להפסל באילו שעה שיראה אלא שחכמים חקנו לה זמנים וזמני הקרבת החמידים והיו פירוש חפלות כנגד חמידים חקונו לפי מה שכח המגדל ע"כ

הפלתם אומם חייב הוא להפסל חפלה אחרת כפי דעתו. (ב) ומה שהמנה ע"כ על דברי הרב שכח מחזורו הגדול כי זמני התפלה אין מן המורה ואמר ש"כ שאין חייב מן המורה להפסל בכל יום ומתי יהיה החיוב, ו"ל שלא השגיח על דברי הרב שהרי הוא כח צביונו מצוה עשה להפסל בכל יום וכ"י הרי שהמורה בכל יום, ואם כחך אחר כך שזמני התפלה אינם מן המורה פירוש שאין זמנה קצוה באילו שעה מן היום יתפלל כי מן המורה הרשות נדו להפסל באילו שעה שיראה אלא שחכמים חקנו לה זמנים וזמני הקרבת החמידים והיו פירוש חפלות כנגד חמידים חקונו לפי מה שכח המגדל ע"כ

וחזקו מנין לעבדו זהו המון להאמר ואינו מחפלו והעלו העעם צוה אלא ק"ש וברכה המון לדאורייתא חפלה דרבנן, ובמנחת סוכה (דף ק"ג) אמרו גבי חפלה דמנן ואם המחילו אין מפיסקין, והקשו מלוך דקמתי נוטל על שולחנו אלמא מפיסקו והיישבו בדרך חומה מתי מחו להפסל והם ספקו לדאורייתא הא דרבנן, וכבר ראינו לו בהלכות תפלה אמר שחייב אדם מן המורה בחפלה בכל יום אלא שאין מנין התפלות ולא משנה התפלה מן המורה וכך כחך צוה המאמר במצוה עשירית שזמני התפלה אין מן המורה אבל חובה עליה היא מן המורה, וגם זה אינו נכון עשיתי שבעל קרי מנכך על המון להאחריו מפני שהוא מן המורה ואינו מתפלל עד שיטבול אפי' עמד כמה ימים בקרי, יעד שמי שנאנס ולא התפלל בשהרית ובמנחה נספקו ענינו ספק התפלל ספק לא התפלל אם כן לפי דבריו של הרב היה צריך לחזור ולהתפלל והם ספקו לעולם בכל ספק בחפלה שאלו חזרו ומתפללו מפני שהיא מדרבנן (ב) ואם אינה מצוה בכל יום מתי חיה החובה הזאת המוטלת עלינו מ"ח יתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת (ג) וכבר אמרו ברבי יהודה דמתמתין וימין לתלמין וימין הוא מזלי לפי שהיה עוסק במורה וספק על מה שאמרו חכמים שהיו עוסקים בתורה מפיסקין לקריאת שמע ואין מפיסקין לתפלה שהיא דרבנן לעולם [כי אין לומר שהיה מה"ח רק כל שלשים יום] אלא ידע כל ענין התפלה אינו חובה כלל אלא הוא מדרבנן

הוא להפסל חפלה אחרת כפי דעתו. (ב) ומה שהמנה ע"כ על דברי הרב שכח מחזורו הגדול כי זמני התפלה אין מן המורה ואמר ש"כ שאין חייב מן המורה להפסל בכל יום ומתי יהיה החיוב, ו"ל שלא השגיח על דברי הרב שהרי הוא כח צביונו מצוה עשה להפסל בכל יום וכ"י הרי שהמורה בכל יום, ואם כחך אחר כך שזמני התפלה אינם מן המורה פירוש שאין זמנה קצוה באילו שעה מן היום יתפלל כי מן המורה הרשות נדו להפסל באילו שעה שיראה אלא שחכמים חקנו לה זמנים וזמני הקרבת החמידים והיו פירוש חפלות כנגד חמידים חקונו לפי מה שכח המגדל ע"כ

רב שמח

כתב הרמב"ם ד"ל מ"ע ה' שנינו לעבדו וכי את ה' אלהיך תורה יאמר תעבדו כי ע"כ והרמב"ן כח עליו אין הטיה צוה התפלה לדאורייתא וכי אפי' עמד כמה ימים בקרי עד כאן לשונו:

ועליו לשה ולנכך בשמי כי מתוך דבריו למנו סודו של הרמב"ם ויעמנו צוה החילוק עשה מעיקר התפלה לומנה יהיה הדברים שזכר כי אמנם היא מחמת מה שמלא בספרי ולעבדו זו תפלה וכוונתו כי ר' אליעזר כמו שהיא הביא לו ראה מה שהתפלל מדאורייתא, וכי לא נעלם ממנו ז"ל ג"כ הדין ששמע דהוא מדרבנן שהיא דרבנית ודוקיה אע"פ שלא זכרן, עשה שלם צניעה עם כל החילוק דהא וכה אימנתי מ"ד לדאורייתא הוא על התפלה ענמה ומ"ד דרבנן הוא על הזמן והמנין. ויח"ע י הביא ראה לזה מן החוססתא כשם שנתנה תורה קצו לך"ש כן נאנו חכמים וזמן לתפלה י"ש. ולדידי לישנא דמשנתי של ר"א דיקא שהי"ל מנין לתפלה מיהו כי ואמר מנין לעיקר חפלה כי' לרמזו שעיני התפלה בלמד הוא מה"ח ושאר הדברים צומנה ומינה ונסתאה אינן אלא מדרבנן:

קנאת סופרים

המצוה החמישית לתפלה בכל יום:

הרביה כן הרב מה שדרשו ר"ל בכתובים המובאים איתו עבודה שכלב זו חפלה ואע"פ שהרמב"ן ז"ל חשב בזה דלאו דרשה גמורה היא אלא באסמכתא בעלמא אמרו כן כבר הרגיש הוא עצמו בחלשת זאת התשובה ונדחק לומר דתפלה שנאמרה שם בספרי אינה אותה התדירה שכלל יום דעלה קאי הרב ז"ל באמרו שהיא מדאורייתא אלא במה שנתפלל אליו בבת הצרות ותחיינה ענינו ולבנו אליו עשיתי עבדים אל די דרוניהם כמו שהיה וכו' וזה תבא מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם יהרעוכם במצורות וגו' ויהיה מצוה על כל צרה שלא תאכז על הצבור וכי' ויעד סיים בסוף דבריו ז"ל ואם אולי יהיה מדרש בתפלה עיקר מן התורה נמנה אותו במנינו של הרב ז"ל ונאמר שהיא מצוה לעת הצרות שנאמין שהוא ית' ויהעלה שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפלה וצעה והבין זה עכ"ל:

ואני בעניי לא זכיתי להבין איך יתכן אצלו לומר כי התפלה שמתפללים בהת הצרות לבד היא מצוה מן התורה ולאספקי אותה התדירה שמתפללים בכל יום והלא הסבוכין בה ג"כ לבקש מדי יום ביומו מאת הבורא די מחסורנו אשר יחבר לנו מצרכי בני אדם החסידים אשר בלעים א"א להתקיים בתפלה ענינו מיחלוח לרחמי ית' ונאמין שהכל מושגח מאתו ית' וישאור ניתן לחם לכל בשד על צד החסד ועם זה ענינו אליו ג"כ ישברו שיתן אכלנו בעתו ינהי העבודה האמיתית דאילו היה אפשר לן אין לנו לזוז מינה אפי' רגע כמימריה ע"ד אמרו ז"ל הלאוי תפלה אדם כל היום כלו ועל זאת הכונה התפלה נקראת עבודה לפי שנודה בה על יבלתו והשגחתו וממשלתו וגם יצורך לזה מה שמתפללין לעתות בצרה שגם זה בכלל מצוה זו תחשב ילמדנו איתם ג"כ מה שאירע לאבות וחלו פני אל בעה צרכיהם ואביבולך צוה שייבקש לאברהם להתפלל בעזרו והיבטח עליו שתעתר תפלתו יכין מצונו ביצוק שהתפלל על הבנים ויעקב ג"כ על שישמרנו האלוה ויתן לו לחם לאכיל ובגד ללבוש ורבו מספר מה שבאו בתורה ושאר כתבי הקודש ענינים האלה ולא מצאתי חילוק בין זו לזו. ועוד לא הבנתי איך עלה על דעתו של הרמב"ן ז"ל דאותה דרשה דספרי ולעבדו זו תפלה אסמכתא היא ותאר דכיותה בפ"ב דריב"ב בכתובים הלויים הלויים ריפ"י לת מן

יה ליתן את האמור על זה צוה. ומה שאמר עוד (ו) כי כבר דרשו בפסוק
 צוה הפסוק דרשה אחרת שהיא לעבוד ה' בכל לבנו בלמוד תורתו וכעשיית
 מצותיו, הנה אין מנאין תשובה על הרוב שלא לקח זאת הדרשה כי כל אחד
 חפץ הדרשה המהימנה בעיניו יותר בפשט הפסוק. ומה שאמר עוד (ז) כי
 מה שאמרו עבדוהו במקדשו אין פירושו
 בחפלה, הנה אין לו טעם ראה צוה
 ודעה הרב שפירושו בחפלה. וראיתי
 למח"ר דוד ויעל שאמר בכתב תורה.
 עלו בעשה של חפלה סיון / שגראה לו
 להביא עוד ראה שמות החפלה הר
 לאורייחא ממה שאמרו בפרק מי שמתו
 (דף כ: ב) דמה שהנשים חייבות בחפלה
 הוא לפי שהיא מ"ע שאין הזמן גרמא

**של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמרו מניין
 לעיקר חפלה מצוה מהכא את ה' אלהיך תירא ואותו
 תעבוד, ואמרו עבדוהו בתורתו ועבדוהו במקדשו,
 רוצה לומר הכוון אליו להתפלל שם כמו שבאר שלמה
 ע"ה. (בפרשת ואלה המשפטים, אהבה הלכות חפלה וברכת
 הכהנים פ"א):**

ואמר שפירושו הוא שאין לה זמן קבוע לאורייחא דאי מדרבנן יש לה זמן
 קבוע ודמתן חפלה השחר עד חלות וכו' ואמר ששם מצוה החפלה היא
 מדרבנן ואיך חייבו זה הנשים מטעם דהוי מ"ע שלא הזמן גרמא הרי היא
 מצוה שהזמן גרמא מדרבנן שהם מקנו לה זמן אלא ודאי ממה שאמרו
 דנשים חייבות זה מפני שאין לה זמן קבוע אנו מבינים שהיא מן החורה
 ע"כ נומנו. ונ"ל שאין משם ראייה כלל כי גם שהחפלה היא מצוה דרבנן
 מ"מ נוכל לומר צוה שאין הזמן גרמא לפי שמה שתקנו אלו הומניס אינם
 לעבודת רק למצוה דהא חפלה רחמי יניחו וכול עמ הוא זמן רחמים וראיה
 ממה שאמרו שם וחיובים בחפלה דרחמי יניחו מהו דחימא הויאל וכמידי צוה
 ערב ובקר וזהו הרמז עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל. הנה שאפילו שאמר
 זה הכתוב ערב ובקר וזהו הרמז לא חשבו למצוה שהזמן גרמא אחרי היחנה
 רחמים וכו"ש שלא יתשנה למצוה שהזמן גרמא על תקנתם שתקנו חפלה
 השחר עד חלות וכו', דאל"כ היה להם להוכיח שם גם את תקנתם ששינו
 במשנה ילומר מהו דחימא הויאל וכמידי ערב ובקר וזהו הרמז ומי חפלה
 השחר עד חלות וכו':

כל בעלי קריין אע"פ שאין להם מים אין מחפלין עד שירמזו עכ"ל. ופסוק דמילתא
 דאין מחפלין לגמרי משמע כלומר אפי' שיעזרו היום והירמזין ודאי זוה עשה עיקר
 ועשהו עושה לרב דבית. אבל הא קמין תלמידי ה"ר יונה כתבו שם בשמי זה שכתב
 הגאון דאין מחפלין עד שירמזו אינו נראה למורי הרב ואם אין לו מים אז אפי' שם
 לו מים ואינו עובד לו אינו רומק אפילו הכי אינו מפקיד החפלה מפני קר ע"כ. ומאחר
 דחילוף פירושים יש בדבר אין כאן טעם קושיא להרמב"ם כפי פירושו זה פשוט:
 דבמחצית י"ל בנסק משנה זכר ונומנו של הרמב"ן מבעל קרי ופשימי עליה מה
 שאמרו בעל קרי אינו מחפלה היינו חפלה ננסק זה ג' פעמים ביום אבל
 אומר הוא לעצמו חפלה קרה פעם אחת ביום עכ"ל. ונראה לי דאין חירוי זה עילה
 יפה משום דהם לעיל קמן במתניתין היה עומד בחפלה וזכר שהאז בעל קרי לא
 יפסק אלא יקרי ופירש"י לא יפסק לגמרי אלא יקרי כל זכרה וזכרה ואומר כל זכרה
 בקולר ע"כ. והנה על זה שאמרו בגמ' עממא דאחמיל הא לא אחמיל לא יתחיל ופירשו
 טעמא דאחמיל ומש"ה לא יפסק אלא יקרי וא"כ אם מ"ש עוד הא לא אחמיל לא
 יתחיל מפרשין לא יתחיל בחפלה י"ה ארוכה אלא קרה כמו שמהר"ר אומר
 מהי איכא בין אחמיל ללא אחמיל בין הכי וכן הכי חפלה קרה הוא אומר. ועוד
 שהמס' כתבו שם נד"ה הא לא אחמיל ודאי אימא דבדברי קהמא הא בזכרו שבי
 דמי, וי"ל דמשמע לא יתחיל אפי' בזהור מדלא קהמא יקרי בדברי ע"כ. והדברים
 ק"ו לא יתחיל משמע אפילו בזהור כ"ש דמשמע אפי' בדברי דלא יתחיל כלל
 אף בקולור:

**הרמב"ן חזק וכתב על הרב ועוד מי שנאסר ולא החפלה שחרית ובמנהג נסתפק
 אם החפלה אם לא לדברי הרב היה צריך לחזור ולהתפלל והם פסקו
 שלעולם בכל ספק בחפלה אינו חוזר ומתפלל מפני שהוא מדרבנן עכ"ל. וזה ג"כ נ"ל
 שהרמב"ם יפרש שכשהוא שם חוקק על הספק הוא שאמרו אינו חוזר ומתפלל כמו
 שנסתפק בחפלה שחרית אם החפלה אוחה אם לאו אינו חוזר ומתפלל אוחה**

קנאת סופרים

והייבין בחפלה וכו' אלא כפי דעת הרב החפלה מכלל מ"ע שאין הזמן גרמא תחשב
 מראורייחא ולפיכך הנשים חייבות בה וכמ"ש הרב בחבורו בפ"א מהל' תפלה וז"ל
 ולפיכך נשים ועבדים חייבין בחפלה לפי שהיא מ"ע שהזמן גרמא ע"כ. וכן משמע
 שהוא דעת הרמב"ן וז"ל בפ' מי שמתו וכו' הוא לפי נוסחאות החלמוד דגרסי שב עלה
 דהורא מתני' חפלה פשיטא כיון דכתוב ערב ובקר וזהו הג' כמ"ע שהזמן גרמא
 הו זכר ועיין שם ברש"י ותוס' ועוד בפ"ג דברכות אהזיל גדילה תפלה מכל
 הקרבנות ואין סברא שיאמרו זה אם לא יהיה עיקרה מראורייחא ועוד ראה מן
 החוספיתא שהביא הרב לקמן בב"ב סי' / כשם שנתנה תורה קבוע לק"ש כך נתנו
 חכמים זמן לחפלה דהיינו לומר דמנהג של חפלה דוקא הוא מדברי חכמים אבל
 עיקרה מראורייחא היא כולד מדרבנן היא מה חידשה בא להודיענו שת"ל קבוע

12

Isaac ben Joseph, of Corbeil

ספר

עמודי גולה

הם שבעה עמודי עולם

אשר חצב ויסד יסודותו בהררי קדש מרנא ורבנא
רשכנה גרבינו יצחק מקורביל בעל התוספות
אשר נקרא בשם ספר מצות קטן

שמו נודע ומפורסם וענין הספר ומהותו תמצא בהקדמתו:

(ע"כ דברי השער הראשון) שנדפס בק"ק לאדי בשנת
תקס"ה וזה רבות בשנים שלא נמצא הספר הקדוש
הזה אף אחד בכמה עיירות גדולות. והוצאתו לאור
בעזרת השם יתברך.

ה"ק דוד הארפענים

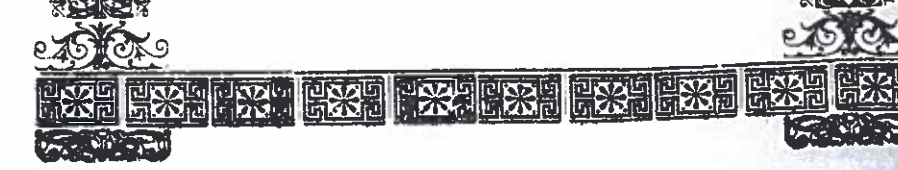
מלפנים דומ"צ דק"ק נאקא
ובעת הופק"ק קלויזענבורג.

נדפס מחדש בישראל
בהוצאת חברת "מפיצי אוריית ישראל"

גולה

עמודי

המחלוקת. וגם משל הקדמוני יהיה לעד, אם יקשור אדם ג' שבטים יחד לא ישברם
 גבור שבגבורים, וכשהם אחרים נפרדים אפילו חלש שבחלשים ישברם. והנה לכל
 כו', השנאי יש תקוה הוץ מאותה שנאה של קנאה, לכך ירחק אדם לבו מן הקנאה
 כי היא מנציאתו מן העולם, כמו שאמרו חכמים (אבות פ"ד) כה, גם מביא דקב בעצמותיו
 שנאמר דקב עצמו קנאה, ואשרי מי שאין בו קנאה, רבי אחאי בן יאשיה כו'
 שלא ניקבו עצמותיו.

ט, רמב"ם וסמ"ג לא מנו מצוה זו לא בכלל עשין ולא בכלל לאין, אך
 רמב"ם הלכות רעות פ"ו מנה מצות הוסחה, וכן סמ"ג עשין י"א ובלאוין
 ד' והוא עצמו זכרה ס"י קרב.

למור ערלת לב ה' שנאי (דבריו י) ומלתי את ערלת לבבכם, פ"י לאדונך
 את התוכחה ולאחי מי שזוכתנו, וגם שלמה המלך עיה כתב בספרו (משלי ט'
 לחכם תוכח ויאהבך, ובמצוה זו יש לאו שנאמר (דברים יוד) וערפכם לא
 תקשי עיני.

י, רמב"ם הלכות עבודה עכ"ם פ"ד סור י"ד סימן קע"ט ורמב"ם וסמ"ג
 לא מנו מצוה זו בכלל מצות עשה

להיות תמים שנאמר (דברים יח) תמים תהיה עם ה' אלהיך פ"י שלא
 ישאל בכלדיו ה' לידע העתידו אלא אומר מה שרצה הבורא יעשה ולא יחקר
 מה שיהיה כדאמרינן (ברכות דף י) בהדיא כבש"י ב' דרחמנא למה לך.

יא, רמב"ם הלכות תפלה וסמ"ג עשין סימן י"ט סור איח סימן פ"ט וצ"ח

7 ← להתפלל בטנה בכל יום שנאמר (דברים יא) ולעבדו בכל לבבכם.
 ודרשו רבותינו ז"ל (ספרי פ"י עקב לה' וברושל' התפילה השתד' ותענית דף
 ב') איזהו עבודה שהוא בלב הוי אומר זו תפילה בכונה. להתפלל בכונה פ"י
 אף על פי שעקר תפלות הרבנן מכל מקום יש תפלה שהיא מן התורה דכתוב
 (דברים ד) ובקשת' משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל
 נפשך ולמדנו כמו כן בכל התפלות שתקנו חכמים מכאן ה' ומה היא כוונה

כז) ודוק לט"ך כשר כמו נתן ליהוה. כה) ר"מ ה"י רעות פ"ב. כו) שבת קרב. (קנאה ר"ת
 יקרה יחש יאשה יחמן כולם נכשלו עבור קנאה) כז) שבת שם.
 ז, ה' ר"ן ההוכח' שבת דף צ"ח ברב"ה דף ל"א. ערבין דף י"ו וז"ל דף ל"א.
 י, ה' פ"י חזו"ם בטובים. ז) לשון סתרי.

7 ← יא, ה' ואמר ה"י פ"ן סידו סדחשי' זה במצות עשה ש"ם תפלה מן התורה
 היא לעולם והכל לפי העת בעת צרה שלא תבא או שיוציאו המקום מהצרה וא"ן בזמן
 שבת המקדש קיים שהיו ישראל שוחים על אדמתם שקטים היו מתפללין על קרבנות
 צבור שיתקבלו ברצון כמו שתקנו חכמי מעשרות שהיו מתענין ד' ימים בשבוע ודרשה

שאמרנו ב' שיחשוב בכל חיבה פ"ן
 היה מנה מעות. ג) ואם אינו יכול
 ובמדרים. ואם אינו יכול לכוין בשח
 כח' בספרו כי טוב מאד לכוין בהו
 עשרה חיבות כנגד חיבות שיש בתמי
 ולא יכוין בשבתו של הקב"ה מהייב
 מלך בשר ודם היה מדקדק בדבריו
 בא לאדם מהשבת. בעודו בתפילתו
 אם יבקש דבר אל יצפה לומר מה
 הדברים שאמרו חכמי (ברכות דף
 שהקב"ה יביאנו בהסרה. ומה שאני
 משועבד לבוראי שאני צריך ממנו מ
 ומכבלין הלמדו תורה להתפלל. ה'
 יוחאי והבריו אל יבטל וקום ל' כ'
 ז. ולדין כיון דקבלינן עלך כחובה
 את הנלוי. ו' ושלא יהא דבר הוצין
 לבין הקור אינו הוצין הואיל וקטועין
 אם הוכיח טל לא יחזור ואם לאו
 לא יהנה כדאמרינן ב"י ושלמי (דתענ

בספרי מרבותי השבתי להקדים לו במו
 מאתריך ואל תטה לצדדים ואל תפשוט
 גאוד. אלא תשב וראשך כפוף שלא תו
 למשך הימנית על השמאלית והשב בא
 בתפילה שאין לה זמן קבוע מן התורה
 נאולה לתפילה וכן בערב. ואע"י דתקון
 ושיצ' מציא יד חובה ס' שאינו יודע
 עצמו. העובר לפני התיבה צריך לברך.
 סלת. כיצד יעשה פעם ראשונה מברך
 הנלוי ויורד. עכ"ל. ג) ברכות דף ל' וז'
 לו לאדם להסיר כל מהשבות לבו וכל
 ויחשוב הדבר בלבו טרם יוציאו בפיו
 לפני המקום שנאמר תבין לבם הקשין
 בכל יום. תפילת צבור בכל יום יחד כי
 גופי עמו ותפילתי נישמעת. ה) שבת י'
 כתב בהג' צורבא סרבנן מכעו ליה לצ'
 איח פ"י ר"ה. ז) דוקא שמונה עשרה
 יביל לנטלה סדומה בשבת דף ט' כ'
 יח) שם בתו"ם. יג) ירושלמי דתענית פ'

שאמרנו (ג) שיחשוב בכל חיבה מירושה וידקדק שלא ידלג חיבה אחת כאילו היה מנה מעות. (ד) ואם אינו יכול לכוין בכל הברכות כל שמנה עשר יכוין באבות ובמדרים. ואם אינו יכול לכוין בשחיה יכוין באבות (ה) והדרר אליעזר מנרמיהא כח' בספרו כי טוב מאד לכוין בהתיימרת כל בריה וברכה כי יש בהן מאה ושלוש עשרה חיבות כנגד חיבות שיש בתפילת הגה וכן הדין עתה כי מי שמתכוין בשאלתו ולא יכוין בשבתו של הקב"ה מהיב את עצמו. ויש להשוב שאם היה עומד לפני מלך בשך ודס' היה מדקדק בדבריו כ"ש לפני מלך מלכי. המלכים הקב"ה. ואם בא לאדם מהשבת בעודו בתפילתו ישתק עד שיגמור מהשבתו וחבטל. וכשתפילתו אם יבקש דבר אל יצפה לומר מחמת תפילתו יביא לי הקב"ה שאלתו. כי זה מן הדברים שאמרנו חכמי' (ברכות דף נה) שמוכרים עונותיו של אדם. אלא הישוב שהקב"ה יביאנו בהסדרו ומה שאנו מבקש ממנו כדי להזכיר אל לבי כמה אני משיעבד לבראי שאני צריך ממנו מזה ומזה. ואין זולתו יכול להביא ולעשות שאלתי. וכשתלין תלמוד תורה להתפלל. (ו) אבל מי שתורתו אומנותו כגון ר' שמעון בן יוחאי והבירוי אל יבטל. וקום לן ברב (ברכות כט) (ז) בתפילת ערבית דהיא רשות ז' ולדודן כוון דקבלינן עלן כחובה לא מבטלינן בהנס. (ח) המתפלל (ט) צריך שיכוין את הליה. (י) ושלא יהא דבר הוצץ בינו לבין הקוד. (יא) ואם ארזן ומנדל בינו לבין הקוד אינו הוצץ הואיל וקבועין הן. (יב) טעה בימינו הגשמים ולא הזכיר נשם אם הזכיר טל לא יחזור ואם לאו יחזור. בימות התמיה אם אסר מטר יחזור ואם לאו לא יחזר. כדאמרינן בירושלמי (התענית סג) (יג) המתפלל ואינו יודע אם הזכיר נשם אם

בשמי' מרכיב תשמי' דרקדק לי במעדה כי במעדה (ט) כשתתפלל ביושב אל תסדך מאחריך ואל תטה לצדדים ואל תפשוט הידיך אל תרכיבם זה על זה. כי כל אלה הם סדר גאון. אלא תשב וראשך כסוף שלא תראה פני הוישב נגד הויז לדי אטוי ופשוט ידך תהא למדוך היטנית על השמאלית ותשב כאימה וברעדה. (עוד סצאתי הגיה נשים ועברים וחיבים בתפילה שאין לה זמן קבוע מן התורה ואינה מצות עשה שחוסן נרמה עכ"ה) כבקר כוסף נאולה לתפילה וכן בערב. ואע"ז דתקון רבנן השכיבט כתר נאולה כנאולה אריתתה דטיא. ושיצ מוציא ידי חובה מי שאינו יודע להתפלל. אבל היודע להתפלל אינו יוצא אלא בתפלת עצמו. העובר לפני התוכה צריך לטוב. ואם ספרס יותר מראי דומה לתבשיל שהקריחתו סלת. כיצד יעשה פעם ראשונה ספרס שניה מהברב. פי' מוכן עצמו. שלישית פושט את הידי ויורר. עכ"ל. (ג) ברכות דף ל' וליד (בירושלמי שם ט. ד) ואם הרים סאבורא שיש לו לאדם להסיר כל מהשכות לבו וכל דבר אחר מלבו בשעת תפלה ויכוין לבו אל מקום. ויחשוב הדבר בלבו טרם יוציאו בפיו וכן יעשי מכל דבר ולא יחטא ותפילתו וכה ומקבלת לפני המקום שאמר תבין לבם תקשוב אונק. וזי' תפילת נשטעות. תפילת דוד ברטעות בכל יום. תפילת צבור בכל יום. תוד בין ריה ציב. וכל הבופה בלילה בתפילה טוכבים וסולות גוהי עמו ותפילתו נשטעות. (ה) שבת י' ויא. ר"ס פי' דתפלה סוד איח פ"ט וק"ז. (הגיה. כתב מהו צורבא סרבנן מבעי ליה לצלווי ברכותא דקבע וטרס.) (ו) ר"ס פי' דהלכו תפלה איח פי' חליה. (ז) דוקא שמנה עשרה אבל קיש בברכותה חובה. (ח) אטמם סאונס קל יכול לבטלה סמוכה בשבת דף ט. (ט) ברכות י"ד. ר"ס פי' דתפילה איח ציה. י' שם ה'. (י) שם בתוס'. (י) וירושלמי התענית ס"ג. עיין בתוס' התענית ט' וברכות ל' ר"ס פי' דתפלה

מי שמנו פרק שרישי ברכות

התפלה

מפיעה כיון דכתיב: ערב ובקר וזהו אהיה
והואה כוונת עשה שהיו גומה הו קצו דרמי

וכיב. והשי' י' גרים י' עשה שהיו גומה הו קצו דרמי
שאיב היה. וז"ל י' עשה שהיו גומה הו קצו דרמי
עשה שהיו גומה הו קצו דרמי

י"בן התפלן חייבין בתפלה ובכוחה
וכברת המון. י"בן קיש פשימא מצוה
עשה שהיו גומה הו קצו דרמי

י"גן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב
י"דן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב
י"הן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב

י"זן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב
י"חן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב
י"טן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב

כ"ן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב
כ"אן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב
כ"בן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב

כ"גן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב
כ"דן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב
כ"הן חייבין בתפלה וזכיה בה קרב

ומן התפלן. מאן דתמח קון איי ועד למחר גומו של איי

נקן. וחיבין בתפלה. דמפלח דמי היא ומדרגן היא וחקיה קף
לישי ועמין קטיטו ובמוחה וברכת המון. מונה מלח

עש של איי האון גומה ונגמה פנין פשימא ברכת המון.
במלח גמל גו נה דלויחם או דרבנן
גמ' מזו דהימא נקיש תפלין

למזונה. דכתיב וקטיטו ובמוחה וברכת המון.
מנה מוחא נקיש מימוח קף פשימא
נשים מימוח קמחמין קף ויהי

נרמא דמי קמ' : אמר רב אדא בר אבהו
נשים חיובת בקדוש הויה דבר הורה אמר
מזות עשה שהיו גומה הו קצו דרמי

דברנן אל רבא והויה דבר הורה קאמר ועוד
כל מצות עשה שהיו גומה הו קצו דרמי
בשמרה ישנו כוכיה והויה נש שישנו

ואינהו בשמרה אינהו בוכיה אל רבנא
רבא ג' שיש' וברכת המון דארוריא או
דברנן לבאי נפקא מינה לאפקי רביס ידי

מסקר

אלא יקרא. כל השולח ברכות:

כל השולח ברכות: מלכות שמים
קבלה מלכות שם מנהג מלכות
שמים מנהג מלכות שמים מנהג מלכות

המון לשמרו. מלכות שמים מנהג מלכות
שמים מנהג מלכות שמים מנהג מלכות
המון לשמרו. מלכות שמים מנהג מלכות

המון לשמרו. מלכות שמים מנהג מלכות
שמים מנהג מלכות שמים מנהג מלכות
המון לשמרו. מלכות שמים מנהג מלכות

המון לשמרו. מלכות שמים מנהג מלכות
שמים מנהג מלכות שמים מנהג מלכות
המון לשמרו. מלכות שמים מנהג מלכות

המון לשמרו. מלכות שמים מנהג מלכות
שמים מנהג מלכות שמים מנהג מלכות
המון לשמרו. מלכות שמים מנהג מלכות

המון לשמרו. מלכות שמים מנהג מלכות
שמים מנהג מלכות שמים מנהג מלכות
המון לשמרו. מלכות שמים מנהג מלכות

א. טור נסימן קכ"ב:
 קה א. נרכות ל' [נ"ט]:
 א. מוספות שם ד"ה כרי, רבינו יונה שם, ב סוף ד"ה כמה:
 קו א. כ"י ד"ה כל: א. נרכות י"ו [נ"ט]:
 ב. רמב"ם פרק ו' מהלכות תפילה [אלה]: פירוש המשניות נרכות פי"ג משנה א':
 ג. שם בגמרא כ"י [נ"ט] ועי':
 ג. רש"י שם ע"ג ד"ה ותיבין:
 ד. שנה י"א [נ"ט]:

ציונים לרמב"א
 (י) סעיף א:
 קו א. כ"י סימן ע' ור"ה [נ"ט]:
 (י) סעיף ו:
 (ג) כ"י ד"ה מין בשם הר"ן [שנה ה, ב ד"ה ואין]:

עברת זקנים
 קו א. פטורים מתפילה, והו דעת הרמב"ם [מפלה ג. י. אבל בטור משמע ודוקא את שהמטה צריך בהם, הא שאר מלווי המת חיובים גם בתפלה:
 ב. ואם יצוה אחרים אינו פוסק, אפילו לקריאת שמע אינו פוסק, ודוקא אם יתבטלו מלמדו כשפוסק, אבל אם לא יתבטלו צריך להפסיק [כ"י סימן ע' ד"ה מקו]:

הגהות והערות
 קה א. בדפוס לעמנונג העסק כחן עוד הטהה בלוחו לשון, והל"ב כחונ "אמר המעתיק לפס דהיטא נראה שדברי הגאון י"ל המה כפולים אלל לא יתייב לטות חת ההמטה ולאחזק אותה והמעין יעין":

קו א. כ"י סימן קכ"ב:
 ב. כ"י ד"ה כמה:
 ג. כ"י ד"ה כל:
 ד. כ"י ד"ה מין בשם הר"ן [שנה ה, ב ד"ה ואין]:

קה א שתי תפלות. דוקא תפלת י"ח (כן משמע בטור): ב ארבע אמות. אפילו אינו רוצה לחזור למקומו אלא (א) מתפ בנקום שעומד שם, עיין סימן קכ"ג סעיף ב' בהגה:
 קו א פטורים מתפלה. דתפלה דוקא * בעמידה, ואין יכולין לשהות כל כך (כ"י ד"ה ומ"ש, בשם תלמידי רבינו יונה נרכות כ ד"ה אלו). וקשה, דתפלתו דרך הילוכם מידי דהוה אמתפלל נדרך. וי"ל בשעה שהולכים היו לכו עומקים כמנהוג ופטו מתפלה. ומכל מקום בקריאת שמע חייבים דבקל יכול לקרות, עיין סימן ל"ח [סעיף ס בהגה]: **7 ב מצות עשה. כן כתב הרמב"ם** [מפלה א, ב, דקצ"ח ליה [ספר המנהג עשה ה] דתפלה מצות עשה דאורייתא הוא דכתיב [דברים יא, יג] ולעבדו בכל לבבכם וכו'. אך מדאורייתא די בפעם א' כיום ובכל נוסח שירצה, ולכן נהגו רוב נשים שאין מתפללות בתמידות משום דאומרים מיד צוקר סמוך לנטילה איזה בקשה, ומדאורייתא די סה, ואפשר שגם חכמים א' לא חייבו יומה. והרמב"ן [בהשגות ס] סובר תפלה דרבנן, וכן דעת רוב הפוסקים, ועיין בתוספות דרכות דף כ' ריש ע"ב ובסמ"ק [סימן יא בהגה אות א] כתב שמנהיג להתפלל בעת זרה: ג חייבים לחנכב. ומכל מקום רשאי ליתן להם לאכול קודם התפלה, וכמו שכתבתי סימן קס"ט [ס"ק א]. ועיין סימן שמ"ג [ס"ק ב]: ד מפסיק לקריאת שמע. וזריך לנכך לפניה ולאחריה (רמב"ם פרק ב' דקריאת שמע הלכה ה). והא דאמרין [שנה ג, ב] דלניש ומללי, היינו קריאת שמע (מוספות דף י"א ע"א במסכת שבת ד"ה כגון רבי), שמע מינה דקצ"ח להו דאף שהפסיקו לקריאת שמע תחרי ללימודם, ואסור להם להתפלל כיון דנלאו הכי אין מצטלים מלימודם אפילו רגע. אין מצרכים על התפלה מפני שאין לה קצב (ר" אבודרהם עמוד ג): **ה אינו פוסק.** מכל מקום לימוד הלכה שיש בה יציאת מנרס כדי להזכירה בזמנה, ואחר לימוד יגמור כל קריאת שמע (כן הוא בגמרא דרכות דף י"ג ע"ג), עיין סימן ע' סעיף ד' [ס"ק ה]. דברי העולם תמיד ס"ק (ה') [1] תמוהים: **ו אינו פוסק כ"ל.** אע"ג דבסימן פ"ט [סעיף ו] פסק דאסור ללמוד משהגיע זמן תפלה, דלא כהר"ן [שנה ה, ב ד"ה ואין]. מכל מקום אם התחיל אינו פוסק, כן נראה לי:

סימן קה

דין המתפלל שני תפלות. וכו' סעיף אחר:

א המתפלל א שתי (א) תפלות זו אחר זו צריך להמתין בין זו לזו * (א) כרי הילוך ב (ב) ארבע אמות (ב) כרי שתהא דעתו מיושבת להתפלל בלשון תחנונה:

סימן קו

מי הם הפטורים מתפלה. וכו' ג' א' סעיפים:

א כ"י כל הפטורים מקריאת שמע פטורים מתפלה וכל שחייב בקריאת שמע חיי בתפלה * (ב) חוץ מהמלוין את המת * שאין לבטלה צורך בהם שאף על פי שה (כ"י חייבים בקריאת שמע (א) א' פטורים מתפלה:
 ג ונשים ועבדים שאף על פי שפטורים מקריאת שמע חייבים בתפלה (ב) מפני שהי ב מצות עשה (ב) שלא (א) הזמן גרמא י' וקטנים (ד) שהגיעו לחינוך ג חייבי (ב) לחנכב:
 ג י' מי שתורתו אומנותו כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו ד מפסיק (א) לקריאת שמע ולא לתפלה אבל אנו מפסיקים בין לקריאת שמע בין לתפלה: הגה י' (א) ו' וא לומד לאחרים (ד) אינו פוסק כמו שכתבתי לעיל סימן פ"ט י' ומכל מקום פוסק וקורא פסו ראשון של קריאת שמע (א) (א) ואם אין השעה עוברת ויש לו שהות עדיין להתפלל ולקרא קריאת שמע ו אינו (ב) פוסק כלל:

ג מי שתורתו אומנותו כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו ד מפסיק (א) לקריאת שמע ולא לתפלה אבל אנו מפסיקים בין לקריאת שמע בין לתפלה: הגה י' (א) ו' וא לומד לאחרים (ד) אינו פוסק כמו שכתבתי לעיל סימן פ"ט י' ומכל מקום פוסק וקורא פסו ראשון של קריאת שמע (א) (א) ואם אין השעה עוברת ויש לו שהות עדיין להתפלל ולקרא קריאת שמע ו אינו (ב) פוסק כלל:

ערך לחם למהריק"ש

סעיף ה [אחר שפייס]. עיין סימן קכ"ב:

קו סעיף: פוסק. אם אין שהות: כ"י [אנו מפסיקים]. עיין לעיל סימן פ"ט דין ו':

באר היטב

קו (א) הזמן גרמא. כן כתב הרמב"ם, דכריח ליה דתפלה מצות עשה דאורייתא היא ולעבדו בכל לבבכם וגו'. אך מדאורייתא די בפעם א' צו ובכל נוסח שירצה, ולכן נהגו רוב נשים אין מתפללות בתמידות, משום דאומרים מיד צוקר סמוך לנטילה איזה בקשה, ומדאורייתא די סה, ואפשר שגם החכמים לא חייבו יותר. והרמב"ן סובר דתפלה מדרבנן הוא, וכן דעת רוב הפוסקים, [מ"א ס"ק ב]. ועיין בפרי חדש [אות א] ובספר מגלת אסתר [נספר המנהג סס] ובספר לב שמה [סס]. ובסמ"ק כתב שמנהיג להתפלל בעת זרה, ועיין מוספות דרכות דף כ', [מ"א סס]: (ב) לחנכב. ומכל מקו רשאי ליתן להם לאכול קודם התפלה, מ"א [ס"ק ג]: (ג) לקריאת שמע. וזריך לנכך לפניה ולאחריה, רמב"ם פרק ב'. ואף שהפסיקו לקריאת שמ חורים ללימודם, ואסור להם להתפלל כיון דנלאו הכי אין מצטלים מלימודם אפילו רגע. וכן משמע מתוספות דשנת דף י"א ע"א כ"י כגון רש"י וכו [מ"א ס"ק ד]. דאם לא כן לא מקשה מידי עניו, דילמא רצה להחמיר על עצמו, וק"ל: (ד) אינו פוסק. מכל מקום לימוד הלכה שיש בה יציאת מנרס כו להזכירה בזמנה, ואחר לימודו יגמור כל קריאת שמע, ש"ס נרכות דף י"ג. מ"א [ס"ק ה]: (ד) פוסק כ"ל. ואפילו אם לומד יחידי, לנט [סעיף ג] ועול

ביאור הגר"א

קה [א] [פניה אן כרי ד"ה ב' ב ד"ה בין בשם קו (א) [מ"א סקיב] י"א חייבים יותר והרמב"ן. עיין בהשגות נשמים רל

שערי תשובה

קו (א) הזמן גרמא. עיין באר היטב. ועיין בשאגת אריה סימן י"ד שהאר"ך קה (א) תפלות. דוקא תפלת י"ח, טור, [מ"א ס"ק א]: (ב) ארבע אמות. אפילו אינו רוצה לחזור למקומו אלא מתפלל בנקום שעומ שם, עיין סימן קכ"ג סעיף ב' בהגה, [מ"א ס"ק ב]:

קו (א) הזמן גרמא. כן כתב הרמב"ם, דכריח ליה דתפלה מצות עשה דאורייתא היא ולעבדו בכל לבבכם וגו'. אך מדאורייתא די בפעם א' צו ובכל נוסח שירצה, ולכן נהגו רוב נשים אין מתפללות בתמידות, משום דאומרים מיד צוקר סמוך לנטילה איזה בקשה, ומדאורייתא די סה, ואפשר שגם החכמים לא חייבו יותר. והרמב"ן סובר דתפלה מדרבנן הוא, וכן דעת רוב הפוסקים, [מ"א ס"ק ב]. ועיין בפרי חדש [אות א] ובספר מגלת אסתר [נספר המנהג סס] ובספר לב שמה [סס]. ובסמ"ק כתב שמנהיג להתפלל בעת זרה, ועיין מוספות דרכות דף כ', [מ"א סס]: (ב) לחנכב. ומכל מקו רשאי ליתן להם לאכול קודם התפלה, מ"א [ס"ק ג]: (ג) לקריאת שמע. וזריך לנכך לפניה ולאחריה, רמב"ם פרק ב'. ואף שהפסיקו לקריאת שמ חורים ללימודם, ואסור להם להתפלל כיון דנלאו הכי אין מצטלים מלימודם אפילו רגע. וכן משמע מתוספות דשנת דף י"א ע"א כ"י כגון רש"י וכו [מ"א ס"ק ד]. דאם לא כן לא מקשה מידי עניו, דילמא רצה להחמיר על עצמו, וק"ל: (ד) אינו פוסק. מכל מקום לימוד הלכה שיש בה יציאת מנרס כו להזכירה בזמנה, ואחר לימודו יגמור כל קריאת שמע, ש"ס נרכות דף י"ג. מ"א [ס"ק ה]: (ד) פוסק כ"ל. ואפילו אם לומד יחידי, לנט [סעיף ג] ועול

ביאור הגר"א

קה [א] [פניה אן כרי ד"ה ב' ב ד"ה בין בשם קו (א) [מ"א סקיב] י"א חייבים יותר והרמב"ן. עיין בהשגות נשמים רל

מי שמתו (ברכות כה, ב) צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא קריאת שמע, וכל שכן הך:

סימן פה

ב"ה הטמאין וכו'. כתב הרמב"ם ז"ל פרק ד' מהלכות תפילה [הלכה ד] שעזרא תקן שלא יקרא בעל קרי כלכד בדברי תורה עד שיטבול, ובית דין שעמדו אח"כ התקינו אף לתפילה שלא יתפלל בעל קרי כלכד עד שיטבול עד כאן. וכאמת לא מצינו זה בשום מקום. וגם בכסף משנה ז"ל כתב שאינו יודע מניין לו. וכמדומה לי שהוציאו הרב ז"ל מהא דגרסין בפרק מי שמתו [ברכות כב, א] מאן דאמר הרב ז"ל לטבילות כרבי יהודה בן בתירה, כלומר דקאמר רבי יהודה בטלוה לטבילות אין דברי תורה מקבלין טומאה, ודוקא דברי תורה אבל בן בתירה אין דברי תורה מקבלין טומאה, ודוקא דברי תורה אבל תפילה לא, לפי שהיתה תקנה שנייה, ולא רצו לבטל הב' תקנות בפעם אחת. ומאן דאמר בטלוה לטבילות היינו לומר שבטלוה ג"כ התקנה שנייה של תפילה, כי הא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא, כל שכן לאהדורי אט' קבין לתפילה, ולהכי בטלוה ודו"ק: כתב בספר כ"ח [סוף ד"ה כל] דלא תיקן עזרא טבילה אלא לדיבור, אבל להרהור לא. וכ"כ בתוספות ז"ל פרק מי שמתו [ברכות כ, ב ד"ה כראשחון] אהא דקאמר רבינא כדיבור דמי, דאע"ג דכדיבור דמי לענין קריאת שמע שיוצא ידי חובה, מכל מקום לאו כדיבור דמי לענין שיהא בעל קרי אסור להרהר. וקשה לי דא"כ אמאי תנן [שם כ, ב] בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מכרך לא לפניו ולא לאחריו, כלומר אפילו בהרהור, וליכרכו בהרהור ויוצאין ידי חובה ואינן עוברין לתקנת עזרא. וי"ל דאפילו דיוצא ידי חובה דהרהור, קנסוהו שלא בדרך אפלו בהרהור, דאם לא כן מאי הועילו בתקנתם:

וכתב מר"ן ז"ל כב"י [ד"ה והו] וז"ל והוי יודע דהני מ' סאה שהתקין עזרא לבעל קרי אפילו כולם מים שאובין כשרים וכדתנן במסכת מקוואות ריש פרק ח' מקוואות העמים שבהוץ לארץ כשרים לבעלי קריין אפילו נתמלאו בקילון. וכן פירשו שם הרמב"ם ור' שמשון [ד"ה לבעלי]. ובפרק מי שמתו [ברכות כב, ב] תניא בעל קרי שנתנו עליו ט' קבין מים טהור. במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים, כלומר ללמוד לאחרים, מ' סאה. ר' יהודה אומר מ' סאה מכל מקום. ואפליגו במילתיה דר' יהודה תרי אמוראי, חד אמר לא שנו אלא בקרקע אבל בכלים לא, וחד אמר אפילו בכלים נמי. ופרכינן בשלמא למאן דאמר אפילו בכלים היינו דקתני ר' יהודה אומר מ' סאה מכל מקום, אלא למאן דאמר בקרקע אין, בכלים לא, מכל מקום לאתויי מאי, ומשני לאתויי מים שאובין. אלמא דלכולי עלמא מים שאובין כשרים, אלא דמר מכשיר אפילו לטבול בעורם בכלי, ומר סבר שאעפ"י שהן שאובין בעינן מיהא שיהו בקרקע כעין טבילה עכ"ל:

ואיכא למידק מהא דגרסין בפרק מי שמתו [שם כב, א] א"ל רב הונא לרבנן רבותי מפני מה אתם מזולזין בטבילה זו, אי משום צינה אפשר במרחצאות. א"ל רב חסדא וכי יש טבילה בחמין. א"ל רב אדא בר אהבה קאי כוותך עד כאן. וקשה וכי רב חסדא ורב אדא פליגי אמתניתין דמקוואות [הג"ל], וליכא תנא דפליג התם דכיון שהם שאובין משכחת לה חמין, וכדאמרין פרק קמא דתעניות [ג, א] טבילה בחמין מי איכא שאובין גינהו. וי"ל דבתוספתא [מקוואות ריש פ"ו] איכא פלוגתא בין ר' מאיר לר' יהודה אי מים שאובין פסולין לבעל קרי או לא, ורבנן דהוו מזולזלי ולא טבלי אפילו לאחריני משום דס"ל --- עזרוא דמכל ממום דקאמר ר' יהודה אחא לאתויי מים שאובין.

דפריש דמכל מקום דר' יהודה אתא לאתויי כלים. וכפי זה במים שאובין אפילו תנא קמא מודה דשרי, ואפילו תימא דפליגי בתרתי וכדמוכח בתוספתא, איהו פוסק כר' יהודה, דסתם מתניתין [ריש פ"ח דמקוואות] כוותיה. ומתוך מה שכתבתי יתבאר לך שמה שכתב מר"ן ז"ל דלכולי עלמא מהני מ' סאה מים שאובין, ליתא, דהיינו אליבא דר' יהודה, אך לת"ק בר פלוגתיה דר' יהודה להווא אמורא דמפרש דמכל מקום דר' יהודה לאתויי מים שאובין על כרחך רבנן פסלי במים שאובין אפילו לבעל קרי כששונה לאחרים. ואפילו לאמורא אחרינא יש לומר דבתרתי פליגי, וכן עיקר, וכמוכח בתוספתא. אלא דאיכא למימר דלדין דקיימא לן דאין חילוק בין שונה לעצמו לשונה לאחרים, הדין למימר דמ' סאה מים שאובין מהני במכל שכן דט' קבין:

ולענין הלכה נקטינן בפשיטות דמהני מ' סאה מים שאובין. חדא, דסתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם מתניתין. ועוד דהנהו אמוראי דשקלי וטרי אליבא דר' יהודה אלמא הכי סבירא להו, ואע"ג דאיכא אמוראי דשקלי וטרי כדברי ת"ק, מכל מקום ר' יהודה לא פליג ברישא בשונה לעצמו. והאידינא נהוג עלמא כר' יהודה בן בתירה [ברכות כב, א] בין לתלמוד תורה בין לתפילה, ואע"ג דאיכא מאן דפליג לענין תפילה [מובא ברי"ף שם יג, ב], הנה הירושלמי [יומא פ"ח סוף הלכה א] מבורא הפך דבריו, וכמו שכתב הטור בשם הראב"ד, והלכה שהיא רופפת ביך פוק חזי מאי עמא דבר:

הנה יש שכתבו שאין לאשה נידה בימי ראייתה וכו'. הך סברא לא מיחזירא כלל, דהא גרסינן בהדיא בפרק מי שמתו [שם כב, א] הזבין והמצורעין ובאין על נדות מותרין לקרות בתורה, ודוקא בעל קרי לא יקרא. ואיכא מאן דאמר התם דאף מציע את הגמרא, ובלבד שלא יאמר הזכרות שבה. מכלל דשאר טמאים אפילו בהזכרות. ועוד תנן [שם כו, א] גדה שפטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נידה צריכין טבילה, משום ראיית הקרי וכדמוכח בהדיא גבי הא דאמרין [שם כא, ב] דקסבר ר' יהודה בעל קרי מותר בדברי תורה. וכיון שזה מוכרח מהמשנה ומדין התלמוד ומוסכם מהפוסקים שנידה חייבת להתפלל מי הוא זה שיוכל לחלוק בזה ולפטור הנשים בימי נידותן מתפילה. ולכן חייב כל איש ואיש להזהיר בביתו על כך שלא ימנעו מלהתפלל בימי נידותן שרשאות וחייבות להתפלל, והשומע כזה ישא ברכה מאת ה':

סימן פט

א תפלת השחר וכו'. כתב הרמב"ם ז"ל פ"א מהלכות תפלה [הלכה א] מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר [שמות כג, כה] ועבדתם את ה' אלהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפילה שנאמר [דברים יא, יג] ולעבדו בכל לבבכם, אמרו חכמים איזו היא עבודה שכלב זו תפילה, ואין מנין התפילות מן התורה, ואין לתפילה זמן קבוע מן התורה ע"כ. איכא דברישי תעניות [כ, א] אמרינן ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה שכלב הוי אומר זו תפילה, ואמרין בהמקבל [בכא מציעא קז, ב] ובסוף פרק החובל [בכא קמא צב, ב] ועבדתם את ה' אלהיכם [שמות כג, כה] זו ק"ש ותפילה, וקרא דלעובדו גלי על ועבדתם דהויא תפילה. ועוד יצא לו לרב ז"ל מהא דאמרין פ"ק דיומא [יט, ב] ודברתם [בס' דברים ו, ז] ולא בתפילה, אלמא דתפילה דאורייתא. וכן גבי פועלים עושין בסעודתן אמרינן [ברכות טו, א] קורין ק"ש ומתפללין מעין י"ח, אבל ברכת המוציא אין מברכין, מכלל דתפילה דאורייתא. ועוד דחזינן שהחמירו הרבה לענין תפילה יותר מה"ש לרמא דיווח וכו' [שם כד, ב] היתה טלית של עור חגור על

נינהו. ואידך קראי דמוכחי דתפילה דאורייתא, אסמכתא בעלמא נינהו, והעיקר כמ"ש הרמב"ן ז"ל:

ואם התפלה משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא המחבר סתם בכאן ולא פירש, והעיקר הוא דשלשה זמנים יש להתחלת זמן התפילה. והנה עיקר מצותה הוא מהנץ החמה וכותיבין דכתיב [תהלים עב, ה] יראוך עם שמש. ולכתחילה יכול להתפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, מידי דהוה אתמיד, ומיהו אם התפלל משעלה עמוד השחר יצא¹, וכדתנן במגילה [כ, א] וכולן שעשו משעלה עמוד השחר יצא, וגם התמיד אם שחטו משעלה עמוד השחר לא נפסל. אלא שלכתחילה כל דברים שמצותן ביום עיקר הזמן הוא מהנץ החמה, אלא שבתמיד שצריך להקריב כל הקרבנות קודם תמיד של בין הערבים הקדימו זמן מועט קודם הנץ החמה, אבל אם עשו משעלה עמוד השחר פשיטא דיצא. ודלא כדמשמע מדברי רבינו ירוחם ז"ל [נתיב ג ח"ג] שהביא בב"י [ד"ה זמן] ומדברי המחבר ז"ל וזה פשוט:

לפי מה שכתבתי לקמן בריש סימן רל"ג [בליקושים] בס"ד שזמן תפילת מנחה מתחיל מתחילת ז' שעות, אינו יכול להתפלל תפלת שחרית אלא עד חצות ומשם ואילך צריך להקדים תפילת מנחה:

ואם טעה או עבר והתפלל וכו'. כן כתב הר"מ במז"ל [תפלה ג, א] והטור ז"ל. ובגמרא הכי איתא אמתניתין [ברכות כו, א] דתנן תפילת השחר עד חצות, פרכינן ותו לא והא אמר רב מרי א"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, מתפלל מנחה שתיים. ומשנינן כולי יומא מצלי ואזיל, עד חצות יהבי ליה שכר תפילה בזמנה, מכאן ואילך שכר תפילה יהבי ליה, שכר תפילה בזמנה לא יהבי ליה. ומשמע ודאי דכי היכי דלרבנן כולי יומא מצלי הוא הדין לר' יהודה דקיימא לן כוותיה דתפילת השחר עד ד' שעות, דעד ד' שעות יהבי ליה שכר תפילה בזמנה. מכאן ואילך שכר תפילה יהבי ליה, שכר תפילה בזמנה לא יהבי ליה. ומשמע להו להרמב"ם והטור ז"ל דכיון שאינו מתפלל לתשלומין אעפ"י שעבר זמן תפילה אפילו ביטל במזיד יכול להתפלל, דהא דאמרינן [שם] מעוות לא יוכל לתקון [קבלת א, טו] זה שביטל תפילה של שחרית, ואוקימנא להו במזיד, היינו דוקא בתפילת תשלומין שכבר עבר זמנה מכיון שאינו מתפלל קודם מנחה, אבל כל שמתפלל קודם תפילת מנחה, בזמנה קרינן לה להך מילתא. אבל הרי"ף [ברכות יח, א] והרא"ש ז"ל [שם פ"ד סימן א] כתבו ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות, היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפילה יהבי ליה ע"כ. משמע להו ז"ל דכי היכי דבתפילת תשלומין אמרינן דוקא בשטעה, אבל לא כשביטל במזיד, הוא הדין נמי כל שמתפלל אחר שעבר זמנה דוקא כשביטל בשוגג אבל לא במזיד. וכן בדין דהא בגמרא מרמינן להו ואמרי כולי יומא מצלי ואזיל אלא דעד חצות יהבי ליה, והוא הדין עד ד' שעות לר' יהודה יהבי ליה שכר תפילה, א"כ אחר ד' שעות שכבר עבר זמנה האמיתי משם ואילך יש לו דין אחד, ודבר ברור הוא שלא יוכל להתפלל אלא כשעבר בשוגג. וכן כתבו בתוספות ז"ל אהא דאיבעיא להו [שם כו, ב] עד ד' שעות דקאמר ר' יהודה עד ועד בכלל, או דילמא עד ולא עד בכלל, וכתבו בתוספות [שם ד"ה איבעיא] תימא דאמרינן בנידה פרק הרואה כחם [נח, ב] כל שיעורי חכמים להחמיר אלמא עד ולא עד בכלל, וי"ל דאי אמרינן עד ועד בכלל יש בו גם חומרא שיתפלל ולא אמרינן עבר זמנו בטל קרבנו ואפילו במזיד ע"כ. וכן כתבו באלו טריפות [חולין נה, א ד"ה כל]. מכל הני מילי דכתיבנא נקיטנן להלכה שמי שביטל תפילת שחרית במזיד כיון שעברו ד' שעות דהיינו שליש היום, מעוות לא יוכל לתקון קרינן ביה, ואם שגג או נאנס עד שש שעות יכול להתפלל, ומשם ואילך יתפלל מקודם מנחה והדר תפילת שחרית לתשלומין, ודלא כמו שהבין בב"י [עט, ב ד"ה ואם] ומור"ם ז"ל בהגה דליתא, וכמו שכתבתי בסימן ק"ח סעיף ג' בס"ד, וכ"כ בב"ח ז"ל [ד"ה ומ"ש ואם], וברור הוא מתוך הסוגיא דאמאי משני כולי יומא מצלי ואזיל לא הוה ליה לשנויי, אלא דמתניתין

ומשני מהו דתימא הואיל דכתיב [תהלים נה, יח] ערב ובקר וצהרים, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי, קמ"ל², כלומר דכיון דמדאורייתא אין לה קבע וזמנה כל היום דמיחייבי, ואם איתא דליכא תפילה כלל מדאורייתא אמאי מיחייבי, דאי מדרבנן הא הוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא ולא הוה להו למיחייבינהו, אלא על כרחך דכיון דמדאורייתא מיחייבי דהא לא תלייא בזמן גם מדרבנן מיחייבי. וכן מוכח מדברי הרב [הרמב"ם] ז"ל שאחר שכתב הלשון שהבאתי סיים וכתב לפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה וכו'. ועוד דגרסינן בתוספתא [ברכות פרק ג הלכה א] כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים קבע לתפילה, מכלל דתפילה מן התורה אין לה קבע, אלא בכל שעות שירצה להתפלל יתפלל אלא שנתנו חכמים בה קבע. וכן מוכח בפ"ב דתעניות [יו, כ] דאמרינן התם מה הפרש בין זה לזה, כלומר דקרנן עצים דחי מעמד דנעילה ומעמד דמנחה לא דחי, ומשני הללו מדברי תורה והללו מדברי סופרים. ואין לומר דדבר תורה הוי מדרבנן, דברקא מי שמתו [ברכות כ, ב] אהא דאמרינן נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה, קאמר אב"י דהוי מדרבנן, ואמר ליה רבא והא דבר תורה קאמר, מכלל דכל היכא דקתני דבר תורה הוי דאורייתא. ועוד בירושלמי פ"ק דשבת [הלכה ב] ופ"ק דברכות [הלכה ב] אמרינן אהא דתנן מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה, מאי טעמא א"ר אהא ק"ש דבר תורה, ותפילה אינה דבר תורה. א"ר בא ק"ש זמנה קבוע, תפילה אין זמנה קבוע. א"ר יוסי יוסי ק"ש אינה צריכה כונה, תפילה צריכה כונה ע"כ. וס"ל להרב ז"ל דניידו ר' בא ור' יוסי מדברי ר' אהא משום דס"ל דתפילה נמי הויא דבר תורה. והו מה שנראה בדעת הרב ז"ל:

אב"י הרמב"ן [ספר המצות מצות עשה מצוה ה] השיג עליו והביאו בכסף משנה ז"ל [הלכות תפלה שם], דלא מיחווירא הך סברא, דהא גבי בעל קרי דתנן [ברכות כ, ב] דמהרהר בקריאת שמע ובברכת המזון, ואלו שום תפילה קצרה או ארוכה לא קתני, ואדרבה תניא [שם כא, א] היה עומד בתפילה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר, ודייקינן טעמא דאתחיל הא לא אתחיל לא יתחיל, ויהיבנן טעמא בגמרא משום דק"ש דאורייתא ותפילה דרבנן. וכן במסכת סוכה [לח, א] אהא דתנן גבי לולב נוטלו על שולחנו, אמרינן בגמרא אלמא דמפסיק, והקשו מתפילה דתנן ואם התחילו אין מפסיקין. והשיבו על זה מאי קושיא הא כדאורייתא הא כדרבנן, משמע ודאי דתפילה דרבנן. וכן מוכח ההיא דירושלמי [שבת שם וברכות שם] דמיייתנן. ועוד היכן מציינו בתורה חיוב התפילה ככל יום הא לא כתיב אלא ולעבדו בכל לבבכם. אלא דבהא איכא למימר דהתורה לא באת לסתום אלא לפרש וכיון דלא פירש סתמו כפירושו דהוי בכל יום. אי נמי כמו שכתב בעל קרית ספר [למבי"ט, תפלה שם] דמפיק לה מדרמסמין ליה וביורח את לחמך ואת מימך, ואמרינן בהמקבל [בבא מציעא קז, ב] דהוי פת כמלח וקיתון של מים של שחרית. ועוד דהא אמרינן בפרק מי שמת [ברכות כא, א] א"ר אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל, ואי תפילה דאורייתא הוה ליה למימר שיחזור ויתפלל. ואפילו לר' יוחנן דקאמר חוזר ומתפלל, לאו משום דתפילה דאורייתא, אלא משום דצלותא רחמי נינהו וכולי יומא ליצלי וליזיל. וכן בפרק אין עומדין [שם לא, א] יכול יתפלל אדם כל היום כולו, כבר מפורש ע"י דניאל [ו, יא] ודימנין תלתא, יכול משבא לגולה הוחלה, כלומר שהתחיל אז להתפלל ומקודם לא היה מתפלל, תלמוד לומר די הוה עביד מן קדמת דנא. ואי סלקא דעתך דתפילה מדאורייתא מהיכא תיתי שמקודם לא היה מתפלל. וההיא דמיייתנן מפועלים דפרק היה קורא [שם טו, א] שמתפללים מעין י"ח לא קשיא, דכן ראו חכמים שלא לפוטרם מתפילה. וההיא דפרק [בחרא] [שני] דתעניות [יו, ב] דקרינן ליה דבר תורה, לא קשיא דלגבי אידך דהוי דברי סופרים קרי להאי דבר תורה, ואפילו לדעת הרב ז"ל צ"ל כן. והא דחזינן שהחמירו טובא בתפילה, לאו משום דתפילה מן התורה, אלא משום שמדבר לפני המלך וצריך הכנעה יתירה. והא דנשים ועבדים חייבין בתפילה, משום דרחמי